

Lekce 9

Třetí deklinace: souhláskové kmeny. Tázací a neurčitá zájmena. Příklonky

Třetí deklinace

1. Pod třetí (neboli athematickou) deklinaci spadají jména všech tří rodů, jejichž kmen končí na souhlásku či samohlásku jinou než α nebo o . Kmeny dělíme podle jejich koncové hlásky na **souhláskové** a **samohláskové**. Podobu souhláskového kmenu zjistíme tím, že od tvaru genitivu singuláru oddělíme příponu $-os$ (např. ἡ ἄλις *naděje*, gen. ἑλπίδος, kmen ἑλπίδ-). Tento kmen se pak objevuje ve všech ostatních pádech s výjimkou dativu plurálu (a někdy i vokativu singuláru). U některých kmenů dochází v koncovce ke složitějším změnám (viz lekce 16–17).

2. V nominativu singuláru dochází u většiny jmen třetí deklinace k modifikaci kmene, a proto je třeba se spolu s ním učit i tvar genitivu. Vydedukovat přesnou podobu kmene z tvaru nom. sg. zpravidla nelze. Srov. následující příklady jmen v nom. sg. shodně zakončených na $-ων$: Ποσειδῶν, gen. Ποσειδῶνος; Ἀγαμέμνων, gen. Ἀγαμέμνωνος; Ζευσοῶν, gen. Ζευσοῶντος; Κρέων, gen. Κρέωντος. Tyto rozdíly je v odborných textech zvykem u vlastních jmen dodržovat i v češtině. Hovoříme proto o Poseidῶnovi, Agamemnonovi, Xenofῶntovi a Kreontovi.

3. Přípony třetí deklinace jsou následující (NNV 149):

SG.	m. + f. + n. ^a	PL.	m. + f.	n.
nom.	-ς nebo kmen		-ες	-ων
gen.	-ος			-ων
dat.	-ι			-οι(ν)
ak.	-υ nebo -ᾶ ^b		-ᾶς ^c	-α
vok.	= nominativ nebo kmen			= nominativ

^a Pro neutra opět platí, že akuzativ a vokativ mají stejný tvar jako nominativ.

^b Akuzativ má příponu $-υ$ u samohláskových kmenů končících na i nebo $υ$ (např. πτόλις *obec*, ak. πτόλιυ), v ostatních případech mívá přípona tvar $-ᾶ$ (srov. však pozn. e).

^c U některých kmenů se nicméně v ak. pl. používá koncovka nom. pl. (viz lekce 16.3 a 17.1–2).

^d Přízvuk u jmen souhláskových kmenů třetí deklinace zůstává stále na téže slabice, nicméně v závislosti na pravidlech 7a–h 7 lekce 2 se při nrodlnužení následní slabikv posouvá pomř

Třetí deklinace: souhláskové kmeny. Tázací a neurčitě zájmeno. Příklonky

4. Tvarů všech pádů se tvoří připojením uvedených přípon ke kmeni. V dativu plurálu (a někdy i nominativu singuláru) ovšem při styku $-o$ s koncovou souhláskou kmene může docházet k podobným změnám, jaké známe např. z futura či aoristu (viz lekci 5.7), tj. tvoří ξ v kombinaci s κ , γ , χ (např. φύλαξ *hlídač*, gen. sg. φύλακος, dat. pl. φύλαξι) a ψ v kombinaci s π , β , ϕ (např. κλώψ *zloděj*, gen. sg. κλωπός, dat. pl. κλωψι). Hlásky τ , δ , θ a ν se před o vypouštějí (např. ἄλις *naděje*, gen. sg. ἑλπίδος, dat. pl. ἐλπίοι; δαίμων, gen. sg. δαίμονος, dat. pl. δαίμοσι). U kmenů zakončených $-υτ$ dochází v dat. pl. ještě k dloužení předcházející slabiky (např. γέρον *stařec*, gen. sg. γέροντος, dat. pl. γέροισι).

5. Základní typy souhláskových kmenů se sklloňují následovně:

sg.	hlídač	zloděj	vděk	stařec	božstvo	tělo
n.	φύλαξ	κλώψ	χάρις	γέρον	δαίμων	σώματ ^e
g.	φύλακος	κλωπός ^d	χάριτος	γέροντος	δαίμονος	σώματος
d.	φύλακι	κλωπι ^d	χάριτι	γέροντι	δαίμοσι	σώματι
a.	φύλακα	κλωπα	χάριν ^e	γέροντα	δαίμονα	σώμα
v.	= nom.	= nom.	χάρι ^f	γέρον	δαίμον	σώμα
pl.	m.	m.	f.	m.	m.	n.
n.	φύλακες	κλωπτες	χάριτες	γέροντες	δαίμονες	σώματα
g.	φυλάκων	κλωπτῶν ^d	χαρίτων	γέρωντων	δαίμόνων	σώματων
d.	φύλαξι(ν)	κλωψι(ν) ^d	χάριοι(ν)	γέρονσι(ν)	δαίμοσι(ν)	σώμασι(ν)
a.	φύλακας	κλωπτας	χάριτας	γέροντας	δαίμονας	σώματα

6. **Adjektiva 3. deklinace** jsou nejčastěji dvojnýchodná: např. εὐδαίμων, εὐδαίμων *blážený* (gen. εὐδαίμονος). Jsou-li trojnýchodná, sklloňují se feminina podle 1. deklinace. Tak např. u číslovky εἷς, μία, ἕν *jeden, jedna, jedno* (gen. m. ἑνός, f. μιᾶς, n. ἑνός).^h

se mění z průtažného na ostrý (viz bližší přílohu 1, s. 333). Výjimkou jsou jednoslabičná substantiva, která mají v genitivu a dativu sg. i pl. přízvuk na poslední slabice; v genitivu pl. jde o přízvuk průtažný, v ostatních případech o ostrý (NNV 118.3, 152). Vedle toho ovšem existuje několik jmen s nepravdělným přízvukováním.

^e Paroxytona na $-ις$ a $-υς$ končí v ak. sg. často na $-ιυ$ a $-υυ$ a ve vok. sg. na $-ι$ a $-υ$ (NNV 156.6).
Jména s jinými typy přízvuků se sklloňují pravidelně. Např. ἡ ἄλις *naděje*, ἑλπίδος, ἑλπίδι, ἑλπίδα, ἑλπίτι.

^f Plnovyznamové řecké slovo může končit pouze na samohlásku nebo na souhlásky $-υ$, $-ς$ (tj. i y a ξ) a $-ρ$. Koncové $-τ$ kmene proto ve vokativu musí odpadnout (sm 133).

^g Jména na $-ιᾶ$ jsou vždy neutra.
^h Tomuto typu odpovídají též adjektiva na $-εις$, gen. $-ειτος$; $-εοσᾶ$, $-ης$; $-ευ$, $-ευτος$ nesooucí význam opilyání, plnosti (např. ὕλη-εις, $-εοσᾶ$, $-ευ$ *lesnatý*). Vyjimečně a pouze u životných jmen se vyskytlí také adjektiva jednovýchodná, např. ἡμεῖς (gen. $-ᾶσσι$ ἡμεῖς) *šlápný* (sm 312).